

Rašytojui, aktoriui, režisieriui, kultūros ir visuomenės veikėjui PETRUI GINTALUI – 100

PARENGĖ JURGIS ŽELVYS

Petras Gintalas su pirmąja žmona Grėte Šmitaite-Gintaliene, Strazdausku ir kt. Klaipėda, 1936 m. Nuotrauka iš Lietuvos literatūros ir meno archyvo Petro Gintalo fondo

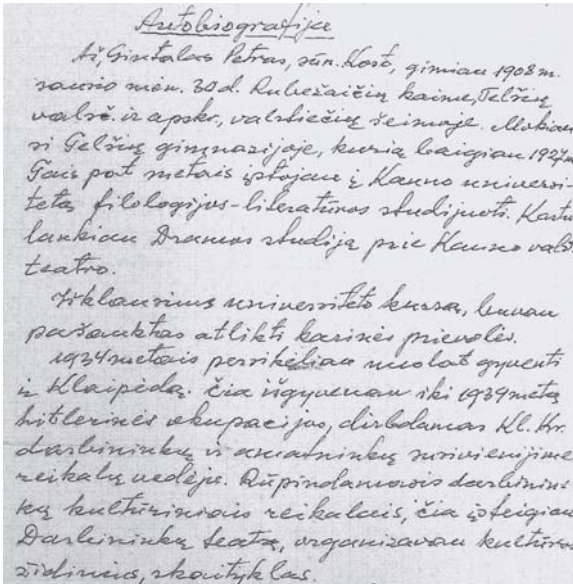

2008 m. sukanka 100 metų kaip gimė aktorius, dramaturgas, poetas, ilgametis žemaičių kultūros puoselėtojas Petras Gintalas. Jubiliejiniais metais „Žemaičių žemės“ žurnalo redakcijoje pradėta spaudai rengti P. Gintalo monografija, kurios pagrindą sudarys iki šiol dar nepublikuoti P. Gintalo kūriniai (pjesės, eilėraščiai). Didžioji šių darbų dalis po P. Gintalo mirties jo šeimos rūpesčiu buvo perduota saugoti Lietuvos literatūros ir meno archyvui Vilniuje. Čia P. Gintalo rašytinis palikimas buvo kruopščiai sutvarkytas ir saugomas iki šiol. Didelę jo dalį sudaro rankraščiai. Daugelis pjesių spausdinimo mašinėle buvo perrašytos dar P. Gintalui gyvam esant. Archy-

ve nemažai ir įvairių laikraščių iškarpų. Niekas iki šiol nėra išsamiai tyrinėjęs, kokiais slapyvardžiais pasirašinėdavo P. Gintalas. Kaip matyti iš fonde sukauptų publikacijų, jų P. Gintalas turėjo nemažai. Kai kuriuos iš jų dailininkas pasirinkdavo pagal savo pavardės garsinius sąskambius. Archyve saugoma ir keletas P. Gintalo asmens dokumentų, pagal kuriuos galima patikslinti daugelį jo gyvenimo faktų, apie kuriuos iki šiol buvo rašoma tik fragmentiškai. Yra čia keletas ir paties P. Gintalo rašytų autobiografių. Vienoje iš jų jis nurodo: „Aš, Gintalas Petras, Kosto sūnus, gimiau 1908 m. sausio 30 d. Rubežaičių kaime, Telšių valsčiaus ir apskrities valstiečių

Iš kairės: Petras Gintalas apie 1960 m. (nuotrauka iš Lietuvos literatūros ir meno archyvo Petro Gintalo fondo) ir jo išleistų pjesių viršeliai: „Dangaus svečias“ (1937); „Dinamo 1000 H. P.“ (1930); „Spalių 9-ji“ (1936)

Viršuje – vienos Petro Gintalo autobiografijos (saugoma Lietuvių literatūros ir meno archyve) fragmentas;

Kairėje – Petro Gintalo mama. Nuotrauka iš Lietuvių literatūros ir meno archyvo

šeimoje. 1927 m. baigiau Telsių gimnaziją ir tais pačiais metais įstojau į Kauno valstybinį universitetą – Humanitarinių mokslų fakultetą, kur studijavau literatūrą ir filologiją. Studijuodamas kartu lankiau Dramos studiją prie Kauno valstybės teatro. Išklauses kursą Universitete, kurį laiką mokytojavau Raseinių žydų gimnazijoje, dėstydamas lietuvių kalbą ir literatūrą. Universitetas taip ir liko galutinai neužbaigtas, nes 1932 m. buvau pašauktas atlikti karinės prievolės.

Mokytis Kaune buvo nelengva, nes nei stipendijos, nei paramos iš namų negaudavau ir verstis daugiausiai teko iš menkųjų honorarų už rašinius (feljetonus, eilėraščius) spaudai bei nepastovaus ir menko atlyginimo už dalyvavimą Kauno „Žvaigždikio“ teatro spektakliuose.

Kiek lengviau atsikvėpiau 1934 m., persikėles gyventi į Klaipėdą, kur iš pradžių suorganizavau lietuvių kalbos kursų vokiškai kalbantiems vietos gyventojams, o paskui buvau pakviestas dirbti Klaipėdos krašto darbininkų ir amatininkų susivienijime (profesų jungos organizacijoje) reikalų vedėju. Čia kartu su rašytoju Butkų Juze redagavome ir šios organizacijos leidžiamą savaitraštį „Darbininkų balsas.“

Nors Darbininkų ir amatininkų susivienijimas, kaip stambiausia lietuviška gimnazija Klaipėdos krašte, subūrusi savo eilėse daugiau kaip 10 000 lietuvių darbininkų, kovos prieš vokiečius sumetimais buvo remiama tuometinės Lietuvos vyriausybės, tačiau joje, ypač miesto skyriuose, buvo stiprios pažangiųjų darbininkų grupės. Nepaisant vyriausybinių įstaigų (gubernatūros ir kt.) draudimo, susivienijimas organizuodavo streikus tiek vokiškose, tiek lietuviškose įmonėse – lentpjūvėse, tekstilės fabrikuose, prekybos uoste ir kt. Visa tai atsispindėjo ir mūsų redaguojamame laikraštyje. [...] Platinėti laikraštį „Didžiojoje Lietuvoje“ nebuvo leidžiama. Jisėjo iki

1939 m. kovo 22 d. – kol hitlerininkai užgrobė Klaipėdos kraštą. Tada buvau priverstas iš uostamiesčio pasitraukti. Persikėliau vėl į Kauną, kuris neseniai buvo grąžintas Lietuvai. Tačiau čia susirasati nuolatinį darbą nebuvo galima ir vėl teko verstis lietuvių kalbos pamokomis vietos gyventojams.

1940 m., po tarybų valdžios paskelbimo, buvau paskirtas Telsių kultūros židinio vadovu. Eidamas šias pareigas, mokytojavau dar ir 2-ojoje vidurinėje mokykloje. Telšiuose pradėjau organizuoti Žemaičių teatrą, įvairius kursus bei kitas kultūros-švietimo įstaigas. Už šią veiklą buvau persekiojamas vokiečių okupacijos metais. Teko sėdėti kalėjime. Išėjęs iš jo, dirbau spaustuviėje, organizavau saviveiklinius spektaklius, gyvenau pas gimines kaimė.

Po karo įsijungiau į kultūros-švietimo įstaigų darbą: atgaivino-me Žemaičių teatrą (vėl kartu su Butkų Juze), dirbau atsakinguoju sekretoriumi Telsių rajono laikraštyje „Tarybų Žemaitija.“

1946 m. grįžiau į išvaduotąją Klaipėdą, kur suorganizavau Muzikinį dramos teatrą, Kultūros namus, visą laiką dirbau miesto laikraštyje „Raudonasis švyturys“. 1951 m. dėl šeimyninių aplinkybių persikėliau gyventi į Vilnių, dirbau kultūros įstaigose, buvau Liaudies ūkio tarybos klubo vedėjas, bendradarbiau spaudoje.

Literatūros, žurnalistinis darbas man nesvetimas nuo pat jaunystės. Pirmuosius savo eilėraščius išspausdinau, berods, 1925 m. Amerikos lietuvių žurnale „Vytis“, Rygoje leidžiamame Justo Paleckio redaguotame „Naujame žodyje“. 1927–1928 m. Lietuvoje populiariname valstiečių laikraštyje „Mūsų rytojus“ reguliariai buvo pradėta spausdinti mano įvairiais slapyvardžiais (Pilypas Kanapė, Tadas Pempė ir kt.) pasirašytus eiliuotus feljetonus-poemas. Tai, pasak buvusio redaktoriaus A. Bružo, ir davė impulsą Kaziui Binkui

(Nukelta į 6 p.)

Iš kairės: P. Gintalas (pirmoje eilėje ketvirtas iš kairės) su J. Kačinsku ir kitais Klaipėdos darbininkų vyrų choro nariais 1936 m.; J. Stanulis, A. Leimontaitė, S. Jukna ir kiti Klaipėdos dramos teatro aktoriai 1935 m. Nuotraukos iš Lietuvos literatūros ir meno archyvo Petro Gintalo fondo

(Atkelta iš 5 p.)

pralenkti mane meistrišku ir sukurti „Tamošių Bekepurį“ ir kitus šio žanro šedevrelius. Mokydamasis Dramos studijoje Kaune, nutariau išbandyti savo jėgas dramaturgijoje. 1930 m. parašiau ir išleidau atskira knyga 5 paveikslų pjesę iš darbininkų gyvenimo – „Dinamo 1000 H. P.“, kuri buvo vaidinama Darbininkų teatre Klaipėdoje ir Kaune, ją 1940–1941 m. statė ir Žemaičių teatras Telšiuose. Vilniui vaduoti sąjungą 1936 m. išleido mano parašytą 4 veiksmų vaidinimą „Spalių 9-ji“, kurį tų pačių metų spalio 9-osios išvakarėse vienu metu vaidino 900 scenos mėgėjų būrelių. Kauno „Žvaigždikio“ teatro atidarymui specialiai parašiau 7 paveikslų gyvenimo parodiją „7-erios durys“, kuri 1937 m. buvo išleista pavadinimu „Dangaus svečias.“

Tarybiniais metais esu parašęs ir įvairiuose žurnaluose bei laikraščiuose išspausdinęs šias poemas: „Gintaro krantas“ („Pergalės“ žurnale), „Aukštinė vasara“, „Gintarėliai“ (laikraštyje „Lietuvos pionierius“) ir nemažai kitų mažesnių kūrinių. Rašiau tekstus dainoms, libretą operetei „Žiburiai.“

Paskutiniu metu laiku diskutuojama, kas 1940 m. inicijavo Telšių žemaičių teatro, kurį laiką veikusio kaip profesionalų, įkūrimą. Spėjimą, kad prie to daug prisidėjo P. Gintalas, patikslina jo rašytas tekstas, saugomas Lietuvos literatūros ir meno archyvo minėtame Petro Gintalo fonde: „Žemaičių teatras – dramos teatras, veikęs 1940–49 Telšiuose įkurtas 1940 X P. Gintalo, B. Mačerausko, S. Poškaus iniciatyva senosios meno ir muzikos mylėtojų draugijos „Kanklės“ (įkūrėjas ir ilgametis vadovas F. Milevičius) meno mėgėjų ratelio pagrindu prie Telšių Kultūros židinio (vadovas P. Gintalas).“

Tai, kas parašyta, net ir paties P. Gintalo biografijoje, šiandien jau turime galimybę gerokai patikslinti. Iš jo dokumentų, saugomų Lietuvos literatūros ir meno archyve, gana išsamiai sužinome apie pirmąsias jo darbo vietas ir pareigas. Iš paties P. Gintalo rašytų dokumentų, kurie buvo sudaryti tvarkant jo pensiją, paaiškėja, kad 1928 m. sausio – 1930 m. liepos mėnesiais P. Gintalas dirbo Kauno radiofone reklamos agentu. 1930 m. lapkričio 1 d. – 1932 m. rugpjūčio 30 d. jis buvo Kauno teatro „Žvaigždikis“ literatūrinės dalies vedėjas. 1930 m. vasario 16 d. – 1939 m. kovo 22 d. – Klaipėdos krašto darbininkų ir amatininkų susivienijimo reikalų vedėjas.

1931 m. balandžio 1 d. – spalio 30 d. Kaune, Darbo rūmuose, jam buvo patikėtos Klaipėdos darbininkų-pabėgėlių reikalų įgaliotinio pareigos. 1939 m. lapkričio 1 d. – 1940 m. spalio 10 d. P. Gintalas dirbo Švietimo ministerijos Vilniuje įsteigtų kalbų kursų „Kalbu“ dėstytoju. Vėliau persikėlė gyventi į Telšius, kur jam buvo patikėtos Telšių kultūros židinio vadovo ir II-osios vidurinės mokyklos mokytojo pareigos. 1944 m. lapkričio 1 d. – 1945 m. birželio 30 d. buvo Telšių apskrities vykdomojo komiteto Liaudies švietimo skyriaus inspektorius ir laikraščio „Tarybų Žemaitija“ redakcijos atsakingasis sekretorius, taip pat dirbo Telšių II-osios vidurinės mokyklos jaunesniuoju mokytoju. 1946 m. vasario 1 d. – 1946 m. lapkričio 1 d. laikinai ėjo Klaipėdos muzikinio teatro direktoriaus pareigas. 1947 m. sausio 15 d. – 1948 m. balandžio 15 d. buvo Klaipėdos kultūros namų direktorius, o 1948 m. balandžio 15 d. – 1950 m. liepos 30 d. – Klaipėdos laikraščio „Raudonasis švyturys“ redakcijos Kultūros skyriaus vedėjas, vėliau – atsakingasis sekretorius.

1936 m. P. Gintalo tekstas buvo paskelbtas lietuviškai ir vokiškai išleistoje knygoje „Kas yra ir ko siekia Klaipėdos krašto Darbininkų ir Amatininkų Susivienijimas?“ P. Gintalas buvo aktyvus Žemaičių rašytojų sambūrio ir prieškario metais Telšiuose aktyviai veikusio kultūrinio sąjūdžio narys. Savo pjesę „80 ha“ arba „Naujakuriai“ jis paskelbė 1938 m. Stasio Anglickio sudarytoje ir Kaune išleistoje žemaičių prozos ir poezijos antologijoje „Žemaičiai“. 1947 m. išspausdintoje poemoje „Gintaro krantas“ aprašė Lietuvos pajūrio istoriją nuo kovų su kryžiuočiais iki sovietmečio. Yra paskelbęs straipsnių apie teatrą, eilėraščių, tarp kurių yra ir eilėraštis „Išlaisvintai Klaipėdai“, buriuotojų dainą „Marios“ ir kt. Jo sukurta jau minėta pjesė „Dinamo 1000 H.P.“ (1930) literatūros tyrinėtojų laikoma viena iš lietuvių ekspresionistinės stilištos pjesių pavyzdžių. P. Gintalas rašė, spaudoje nemažai paskelbė ir kūrinių vaikams.

Mirė P. Gintalas 1971 m. gegužės 5 d. Vilniuje.

Išsamesnę P. Gintalo biografiją, taip pat ir jo darbų bei straipsnių apie P. Gintalą bibliografiją numatyta paskelbti šiame planuojamoje išleisti jau minėtoje P. Gintalo monografijoje, o šiandien prie viso to, kas pasakyta, reikia pridėti, kad P. Gintalas rašė lietuvių, rusų kalbomis, yra jo kūrinių parašytų ir žemaitiškai. Vieną tokią pjesę – „Nubongas“ („Pabaigtuvės“) – spausdiname šiame žurnalo numeryje. Šios pjesės mašinraštis saugomas Lietuvos literatūros ir meno archyve (Ap. 1, b. 4).